

На правах рукопису

ЛАВРИЧЕНКО
Наталія Миколаївна

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ УЧНІВ
У СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ

Спеціальність 13.00.01 - теорія і історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

00754253 (Q)

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України

AB 35.386

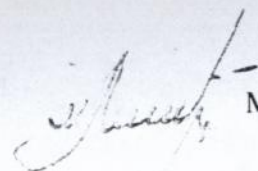
- Науковий керівник — кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
МЕЛЬНИЧЕНКО Борис Федорович
- Офіційні опоненти — доктор педагогічних наук, доцент
ЛЕВКІВСЬКИЙ Михайло Васильович
- кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
ФЕДОРИШИН Борис Олексійович
- Провідна установа — Миколаївський державний педагогічний
інститут

Захист відбудеться “13” вересня 1996 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті педагогіки АПН України (252001, Київ-1, вул.Троєхсвятительська, 8).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій частині Інституту.

Автореферат розіслано “13” серпня 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.П.Легкий

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Кінець ХХ сторіччя позначений значною динамікою розвитку всіх сфер суспільного життя: економічної, соціальної, культурної.

У контексті стрімкої поступальної ходи людства до прогресу зазначають численних реформацій та вдосконалення педагогічні інститути більшості країн світу. Найбільшого успіху в реформуванні власних педагогічних систем досягли ті країни, освіта та виховання яких є максимально включеними у розв'язання найважливіших суспільно-економічних проблем, тобто мають високі адаптивні можливості. Це дозволяє розробляти стратегію і тактику педагогічної діяльності стосовно не абстрактних цілей, а нагальних суспільних потреб і можливості сприяти бажаним соціокультурним змінам.

Сьогодні є чимало підстав вважати, і вчені багатьох країн поділяють думку, що розвиток зазначених властивостей освіти — адаптивності, прогностичності — значною мірою реалізується через такий важливий її елемент, як професійна орієнтація. Перебуваючи на перехресті суспільних та педагогічних інтересів, професійна орієнтація дедалі більше набуває функцій корелятора освітніх та суспільно-економічних цілей для багатьох розвинених держав світу, таких, як Японія, США, країни Європейської співдружності. Країнами Європейської співдружності розроблена спільна для країн-учасниць програма розвитку інституції професійної орієнтації, яка тепер стосується безпосередньо й української держави як щойно визнаної рівноправним членом ЄЕС. Це покладає на нашу державу відповідальні й почесні обов'язки щодо розбудови національної системи профорієнтації європейського рівня. Україна стала першою серед республік колишнього

Радянського Союзу, яка оприлюднила національну концепцію професійної орієнтації, що було схвалено Європейським співтовариством. Значними є здобутки українських учених у розробці теоретичних та практичних засад здійснення профорієнтаційної роботи (Р.І.Гарбич, М.В.Даниленко, В.П.Зінченко, В.М.Мадзігон, Є.М.Павлютенков, В.В.Савченко, В.Д.Симоненко, Д.О.Сметанін, Д.О.Тхоржевський, М.П.Тименко, Б.О.Федоришин, Н.О.Шевченко, М.С.Янцур), але ще багато належить зробити щодо подолання негативних стереотипів та підходів до проблем професійної орієнтації, що мали місце донедавна. Адже, по суті, за умов командно-адміністративної системи шкільна професійна орієнтація мала багато в чому формальний і декларативний характер. На практиці ж професійне самовизначення та розподіл за сферами виробництва представників масових професій були позначені стихійністю, а добір та просування кадрів управлінських структур здійснювалися переважно за номенклатурним принципом.

Обрання необхідно прийнятної на етапі переходу нашої держави до ринкових відносин моделі професійної орієнтації сприятиме прогресу розбудови суспільства на нових демократичних засадах. Отже, зростає й актуальність вивчення досвіду держав, що мають певні досягнення у використанні професійної орієнтації як важливого чинника підвищення ефективності процесу підготовки та розподілу трудових ресурсів і забезпечення у такий спосіб стабільного прогресу в розвитку ринкових суспільно-економічних відносин.

До таких країн за низкою ознак — високий рівень ринкових суспільно-економічних відносин, традиційна турбота про якість та масовість освіти, лідерство у розвитку профорієнтаційних структур — належить Франція.

Особливий статус має діяльність інституції професійної орієнтації

в рамках середньої освіти Франції, що є відправною, базовою для професійної самореалізації кожної особистості впродовж усього подальшого життя. Масовість, обов'язковість, наступність тришаблевої французької середньої освіти створюють умови для систематизації професійної діяльності як інтегрованого складника системи освіти.

Системність, гармонійне включення в контекст усієї середньо-освітньої підготовки, спрямованість на колективне досягнення як педагогічних, так і суспільно-економічних цілей характеризують шкільну професійну орієнтацію як невід'ємний і дуже важливий елемент середньої освіти у Франції. А праці французьких учених А.Валлона, Р.Галя, А.Кароффа, Ж.Латрея, А.Леона, М.Летюрже, А.Перона, Ж.Фурастьє та інших щодо розробки теоретичних та практичних засад професійного орієнтування мають безперечну інтернаціональну цінність.

Особливий наголос у працях французьких учених робиться на такі засадові методологічні напрямки розвитку професійної орієнтації: з одного боку, забезпечення умов для максимальної самореалізації об'єктів професійного орієнтування (в нашому випадку учнів) у процесі освітньої та професійної підготовки, а з іншого — полегшення асиміляції факту різноманітності людської природи, а отже й пов'язаних з цим розбіжностей у можливостях та перспективах фахових досягнень. Свідоме, зважене, об'єктивне професійне самовизначення, на думку французьких фахівців з професійної орієнтації, є необхідною умовою для виховання громадян, готових брати на себе відповідальність у демократичному суспільстві.

В таких аспектах досвід французьких учених та практиків від професійної орієнтації буде надзвичайно корисним для України на перехідному до ринкової економіки етапі, який характеризується прискореним розшаруванням суспільства і пов'язаним з цим посилен-

ням конкуренції у розподілі соціальних ролей. І це за умов розгубленості, маргінальності значної частини молодих людей, неспроможних адекватно сприйняти нові суспільно-економічні реалії та активно відстоювати свої шанси на досягнення життєвого успіху. Французький досвід показує, що професійна орієнтація сприяє як виконанню середньоосвітньою системою Франції головних суспільних функцій щодо підготовки, відбору та розподілу національних кадрів в ієрархії соціальних ролей, так і запобіганню низці деструктивних суспільних явищ.

Викладені вище міркування зумовили вибір теми: “Професійна орієнтація учнів у системі середньої освіти Франції”.

Об’єкт дослідження — історія, теорія та практика профорієнтаційної роботи з учнями у системі середньої шкільної освіти Франції.

Предмет дослідження — зміст, форми і методи профорієнтаційної роботи з учнями у системі середньої шкільної освіти Франції.

Мета роботи — на підставі порівняльно-педагогічного дослідження розкрити головні тенденції становлення і сучасного стану профорієнтації учнівської молоді впродовж розвитку системи середньої шкільної освіти Франції, визначити можливі шляхи використання педагогічного досвіду в Україні.

Мета роботи конкретизована у таких **аналітичних завданнях**:

1. Визначити головні напрямки шкільних реформ у галузі професійної орієнтації учнів.

2. Виявити головні напрямки еволюції та сучасного стану французької системи середньої освіти з точки зору проблем професійної орієнтації.

3. Проаналізувати теоретичні та практичні аспекти розвитку профорієнтації учнів.

4. Визначити роль радника з професійної орієнтації у процесі професійного орієнтування учнів.

5. Розкрити шляхи педагогічного управління соціально-професійним самовизначенням учнівської молоді.

6. Дослідити значимість шкільної професійної орієнтації для врегулювання найважливіших проблем французького суспільства та окреслити шляхи її використання в Україні.

Методологічними засадами дослідження є теорія системного та структурно-функціонального підходу до розуміння проблеми професійної діяльності як інтегративного елемента механізмів реалізації французькою системою середньої освіти її головних суспільних функцій: освітньої, виховної, тестуючої, селекційної, розподільчої та соціорегулятивної в конкретно-історичних умовах; формування громадянської зрілості школярів, їх професійної мобільності, конкурентоспроможності; оновлення змісту і форм навчально-виховної і виробничої діяльності з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку суспільства, результатів педагогічного, психологічного, філософського, соціологічного осмислення вітчизняними та зарубіжними вченими проблеми професійної орієнтації як суспільного та педагогічного явища.

Умовою адекватності дослідження було дотримання принципів об'єктивності, вірогідності, документальності, практичної підтверджуваності констатацій та висновків.

Головними методами вивчення і узагальнення педагогічного досвіду були:

а) методи теоретичного дослідження:

— аналіз і синтез зарубіжної і вітчизняної науково-педагогічної літератури, законодавчих актів, навчальних планів і програм, звітів

Міністерства освіти, матеріалів конференцій, емпіричних та статистичних даних;

— індуктивні і дедуктивні шляхи узагальнення емпіричних даних та встановлення причин педагогічних явищ і наслідків, що впливають з них;

б) вивчення та узагальнення педагогічного досвіду в поєднанні з теоретичним аналізом;

в) вивчення педагогічної документації, продуктів шкільної діяльності учнів, бесіди, інтерв'ювання фахівців з теми дослідження.

г) порівняльний аналіз змісту, форм і методів профорієнтаційної підготовки кваліфікованих спеціалістів;

д) математичні методи: формалізація даних дослідження, їх статистична обробка та моделювання.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалась методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій; адекватним використанням методів дослідження щодо поставленої мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні розуміння освіти як засобу виконання не лише таких головних суспільних функцій, як освітня і виховна, а й таких важливих функцій, як тестуюча, семінарська, розподільча, соціорегулятивна, що матеріалізуються у процесах відтворення соціальної структури та поновлення й розподілу трудових ресурсів; розкритті специфічних підходів до французької шкільної професійної орієнтації як такого елемента освіти, який дозволяє розробляти стратегію й тактику педагогічної діяльності стосовно сукупності актуальних суспільних потреб; визначенні французької освіти та професійної орієнтації як формотвірного чинника суспільно-економічного прогресу.

Теоретичне значення роботи полягає у виявленні тенденції розвитку професійної орієнтації учнів у системі шкільної середньої освіти Франції, специфіки освітніх реформ у галузі професійної орієнтації, аналізі соціально-педагогічних проблем професійного орієнтування учнівської молоді, інтеграційних тенденцій у розв'язанні професійних проблем у низці зарубіжних країн. Вивчення професійних моделей таких високорозвинених країн, як Франція, та способів їх взаємодії з освітніми, державно-адміністративними та громадськими структурами дозволяє виразніше окреслити простір та напрямки пошуку реформ у галузі освіти та професійної орієнтації в Україні не тільки з урахуванням поточних суспільних потреб, а й бажано прогнозованих соціально-економічних змін.

Практична значимість. Пропонована дисертація може бути використана в плані методичних рекомендацій та творчого використання окремих елементів практичної діяльності спеціалістами з шкільної професійної орієнтації в Україні у процесі реалізації Концепції професійної освіти України, Державної національної програми “Освіта (Україна XXI століття)”, зокрема її розділу “Професійна освіта”.

Завдяки викладеній у дисертаційній роботі інформації про останні структурні та стратегічні зміни в системі середньої освіти Франції вона буде інформативною для осіб, що займаються як практичною, так і теоретичною педагогічною діяльністю. Наукові співробітники, викладачі вузів, працівники національного Міністерства освіти можуть почерпнути відомості про головні тенденції розвитку як французької, так і загалом європейської освіти. Дисертація становить також інтерес для адміністративних педагогічних працівників, зокрема директорів ліцеїв, коледжів нового типу, оскільки дає можливість ознайомитися з діяльністю аналогічних французьких навчальних закладів.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Матеріали дослідження слугували науковим джерелом для написання статей, тез, програм, а також використовувались у процесі роботи в лабораторії порівняльної педагогіки Інституту педагогіки АПН України, склали основу виступів на науковому семінарі “Нові технології навчання і виховання у сучасній зарубіжній школі” (Київ, 1991), науковій конференції “Психолого-педагогічна підготовка вчителя у вузі” (Полтава, 1992), “круглому столі”, проведеному в Республіканському будинку вчителя у квітні 1995 року, та Міжнародній науково-практичній конференції “Людина і духовність” (Київ, 1996).

Нові теоретичні знання про методи та засоби професійної діагностики та орієнтації були використані під час проведення соціологічного дослідження на профорієнтаційну тематику з когортою учнів старших класів середніх освітніх шкіл та учнів професійно-технічних училищ України. Дослідження проводилось колективно, разом з працівниками лабораторії професійної орієнтації Інституту педагогіки АПН України, його результати опубліковано в газеті “Голос України” за 20 червня 1992 року.

На захист виносяться такі положення:

1. Професійна орієнтація є важливим і невід’ємним елементом системи середньої освіти Франції у реалізації нею головних суспільних функцій: освітньої, виховної, тестуючої, селекційної, розподільчої.
2. Професійна орієнтація набирає ролі провідного чинника вдосконалення та еволюції середньої освіти Франції, підвищує її адаптивність стосовно суспільного прогресу та ефективність як інструменту розв’язання різноманітних суспільних проблем.
3. Сучасна шкільна професійна орієнтація у Франції здійснюється з опертям на такі засадові принципи:

а) самовизначення (учень є не стільки об'єктом, скільки суб'єктом професійного орієнтування);

б) відкритість (профорієнтація школярів здійснюється педагогічним колективом та радником-консультантом з професійної орієнтації в дійовому спіробітництві з державними, громадськими та промисловими структурами);

в) безперервність, або наступність (процес професійного орієнтування молоді триває під час усього періоду навчання в середній школі і має продовження після її закінчення);

г) об'єктивність (дотримання у виборі найприйнятнішого для індивіда і найкориснішого та найперспективнішого у суспільному плані варіанту).

Структура дисертації: робота складається з вступу, двох розділів, висновків та списку основної використаної літератури.

ГОЛОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовуються вибір теми дослідження та її актуальність, визначаються його мета і завдання, виокремлюються об'єкт і предмет дослідження, головні тези, що виносяться на захист, а також окреслюються наукова новизна та практична значимість.

У першому розділі "Еволюція професійної орієнтації учнів у рамках середньої освіти Франції" досліджується історія створення інтегральної щодо системи середньої освіти інституції професійної орієнтації, аналізуються сучасний стан, місце та роль шкільної професійної орієнтації в організаційно-функціональній діяльності середньої освіти Франції.

З'явившись у Франції на початку нашого сторіччя як незалежна від освітньо-виховних інституцій структура, професійна орієнтація швидко розвивалась та урізноманітнювалась як за змістом, так і за формами і методами діяльності. Процеси індустріалізації та урбанізації, науково-технічний прогрес у Франції нашого сторіччя значно ускладнювали й урізноманітнювали як саму діяльність виробників матеріальних благ, так і шляхи та способи підготовки до неї. Необхідність ефективного відтворення трудових ресурсів вимагала не тільки масової та якісної освіти майбутніх громадян, а й дбайливого ставлення до продуктивного потенціалу нації як першооснови її добробуту. Все це створювало умови для зближення за цілями та змістом діяльності між освітніми та профорієнтаційними структурами у справах підготовки, селекції та розподілу національних кадрів. Логічним завершенням цих процесів стало підпорядкування профорієнтаційних закладів, що опікувалися професійною орієнтацією учнівської молоді, Міністерству освіти Франції.

Починаючи з 1959 року французька професійна орієнтація почала успішно розвиватися в рамках середньої освіти Франції й, як виявилось, дедалі більше перебирала на себе функції активного чинника, що вплинув на напрямки реформування французької освіти. Кожне вдосконалення системи середньої освіти, що відбувалось у Франції, визначало нові аспекти соціалізації молоді, прояснювало першорядні завдання, які безпосередньо або опосередковано заторкували проблеми підготовки молоді до активної життєдіяльності. Найбільш значимими з огляду на це є такі реформи:

- 1959 року — початок розбудови єдиної французької системи середньої освіти, подолання принципу елітарності у доступі до освіти;
- 1975 року — забезпечення неперервності та наступності у про-

ходженні трьох головних шаблів середньої освіти: початкова школа — коледж — ліцей. Завершення процесу розбудови єдиної середньо-освітньої школи, забезпечення рівноправного доступу всіх громадян до різноманітних освітніх рівнів;

— 1986 року — визнання рівноправними двох головних напрямків здобуття повної середньої освіти — загальноосвітнього та професійно-технічного;

— 1989 року — нині діюче, широкомасштабне і довгострокове, розраховане на перспективу реформування всіх шаблів середньої освіти від нижчого до вишого з метою їх пристосування до новопосталих тенденцій розвитку суспільно-економічних відносин та науково-технічного прогресу.

Сучасна освітянська реформа у Франції є ще одним проявом процесу переміщення шкільної професійної орієнтації з периферії шкільної освіти до її організаційного та функціонального центру, від виконання обслуговуючих та допоміжних функцій до фактичного навантаження функцією цілепокладання педагогічного процесу, а звідси й структуровизначальною та координаційною функціями. Здійснення тривалого за часом та колективного за характером, цілеспрямованого та об'єктивного процесу професійного орієнтування учнів висуває такі засадові вимоги до функціонування системи середньої освіти:

а) забезпечення рівноправності та масовості у доступі молоді до різноманітних напрямків освіти на всіх її рівнях;

б) організація середньоосвітньої підготовки у такий спосіб, щоб кожен з наступних її шаблів як за змістом, так і за вимогами продовжував попередній;

в) диференціація навчально-виховного процесу щодо потреб різ-

номанітного за індивідуальними особливостями та соціальним походженням контингенту школярів;

г) тісний контакт школи із соціокультурним оточенням, що дозволяє визначати педагогічні цілі в реальному контексті перспектив гармонійного включення випускників в активне життя.

Демократизм, децентралізація, відкритість притаманні сучасним змінам та нововведенням на кожному з етапів середньої освітньої підготовки. Гарантом дотримання окресленої стратегії і тактики у реформуванні освіти є держава, яка фінансово забезпечує проголошене Конституцією Франції право кожного громадянина на освіту.

Міністерство освіти Франції працює над розробкою прогресивних методичних і психолого-педагогічних засад здійснення середньоосвітньої підготовки, які націлені передусім на надання кожному учневі максимальних шансів розвивати природні здібності та обдарування й обирати найбільш перспективну з точки зору суспільного та індивідуального блага сферу їх застосування в активній життєдіяльності. На перспективу висувається мета: довести до 80% кількість випускників середніх шкіл, які отримуватимуть диплом бакалавра. Для учнів, які не здолають бакалаврських вимог, в обов'язковому порядку передбачається надання мінімально визнаного освітнього та кваліфікаційного рівня. Жоден учень не може бути втраченим системою середньої освіти, тобто піти в життя без перспектив на працевлаштування.

Впродовж першого п'ятирічного періоду реформи вищезгадані прагнення конкретизуються у таких завданнях:

— зменшити наполовину кількість учнів, які залишатимуть середньоосвітні заклади без достатньої для працевлаштування кваліфікації й довести до 65% кількість випускників, які отримуватимуть ступінь бакалавра;

— скоротити вдвічі кількість випадків неприйняття учнями та їхніми сім'ями ухвалених радою навчального закладу рішень з професійної орієнтації.

Отже, професійній орієнтації належить одна з провідних ролей у досягненні окреслених реформою завдань у галузі освітньої та професійної підготовки шкільної молоді. Йдучи у фарватері сучасної освітньої політики, шкільна професійна орієнтація сама зазнає шерегу перетворень, відзначається більшою гнучкістю та демократичністю.

Так, скасовано перший етап орієнтації, який мав місце наприкінці п'ятого, останнього класу початкової школи й по суті розподіляв учнів за двома нерівноправними як за вимогами, так і за перспективами напрямками продовження освіти — загальноосвітнім та професійно-технічним. Натомість вживаються ефективні заходи з метою надання всім без винятку дітям можливості оволодіти програмою молодших класів і продовжити освіту в єдиному загальноосвітньому коледжі Франції. Навчально-виховний процес здійснюється у такий спосіб, що кожна дитина оволодіває знаннями власним темпом, прискореним або сповільненим, має можливість повертатись у разі потреби на вихідні позиції й надолужувати згаяне. Створюються мобільні робочі групи з окремих дисциплін, які можуть об'єднувати різних за віком дітей. Засвоєння певного обсягу знань не обмежується календарним планом і контролюється тільки по закінченні певного навчального циклу, яких згідно з реформою визначено два — підготовчий та основний з трирічним терміном навчання в кожному. За таких умов усувається проблема другорічництва, а разом з тим і потреба орієнтації слабших за успішністю дітей у більш практично наближеному й короткому напрямку продовження освіти — професійно-технічному. Відмирають і класи, що започаткували цей напрямок, — допро-

фесійної підготовки та технологічні при коледжах.

Загальноосвітній єдиний коледж Франції є проміжним між початковою школою та ліцеєм шаблем середньоосвітньої підготовки. Навчання у ньому триває чотири роки і по-діляється на два цикли — спостереження (1 — 2-й роки навчання) та орієнтації (3 — 4-й роки навчання). Як і початкова школа, коледж зазнав низки важливих методико-педагогічних та організаційних змін у рамках діючої реформи. Вони полягають насамперед в інтеграції наявних у минулому двох нерівноправних за рівнем освіти напрямків — загальноосвітнього та професійно-технічного, а також у диференціації підходів до викладання навчального матеріалу з метою пристосування навчально-виховного процесу до різноманітного за інтересами і за можливостями контингенту школярів. Навчально-виховний процес будується за модульним принципом. Модулі поглибленого вивчення окремих предметів, модулі вирівнювання (подолання труднощів) запобігають неуспішності й дозволяють кожному учневі знайти найбільш прийнятний шлях засвоєння програмних знань коледжу.

Як уже зазначалось, останні два роки навчання у коледжі іменуються класами орієнтації, оскільки вони передують першому серйозному етапу навчальної та професійної орієнтації, який у рамках діючої реформи переміщено з кінця п'ятого класу початкової школи на кінець третього (зворотна нумерація) випускного класу коледжу. Класи орієнтації нічим не відрізняються від попередніх за рівнем та обсягом обов'язкових для засвоєння знань. Проте з'являється шерг додаткових та факультативних предметів, серед яких учні мають обирати кілька, і варіант їхнього вибору (залежно від специфіки) зумовлює характер наступної ліцейської освіти. Зробити правильний вибір з огляду на перспективи продовження освіти допомагає учням

радник з професійної орієнтації. Під його керівництвом і за сприяння всього педагогічного колективу учні складають індивідуальні плани з навчальної та професійної орієнтації. Кожен учень зобов'язаний скласти такий план до завершення освіти у коледжі, він є свідченням досягнутого учнями певного рівня інтелектуальної та моральної зрілості і слугує підставою для прийняття радою коледжу рішення щодо професійної орієнтації. Таке рішення ухвалюється колегіально, за участю адміністрації, педагогічних працівників, учнів, батьків, представників місцевої влади і на сьогодні може стосуватись одного з трьох варіантів:

- 1-й рік навчання у загальноосвітньому ліцеї (2-й клас ліцею);
- 1-й рік навчання у професійному ліцеї (2-й клас професійного ліцею);
- навчання у 3-му класі коледжу повторно.

На рівні ліцейської освіти, яка триває три роки (2-й клас, 1-й клас, випускний клас), роль і значення навчальної та професійної орієнтації зростають ще більше, оскільки приймається безпосереднє рішення щодо рівня та різновиду майбутньої фахової спеціалізації.

Вже наприкінці другого класу ліцею (перший рік навчання) слухачі мають визначитись у виборі додаткових навчальних курсів, що матимуть логічне продовження впродовж двох наступних років навчання й зумовлять тип виданого (за умови успішного складання випускних іспитів) диплому бакалавра. Зважаючи на це, другий клас ліцею має статус класу орієнтації. До нещодавнього часу хибність вибору, зробленого учнями на першому році навчання, коштувала їм втрати року й примушувала на повторні випробування. Сучасна реформа усунула необоротність орієнтації, здійснюваної у другому класі ліцею. За активного сприяння радника з професійної орієнтації, а також за умови власних додаткових зусиль ліцеїсти можуть змінити свою

орієнтацію, перейшовши до наступного — першого — класу ліцею. Але це рішення вже має бути остаточним і привести, що дуже важливо, до успішного завершення середньої освіти і отримання відповідного диплому бакалавра. Механізм затвердження рішень з орієнтації залишається таким самим, як і на першому етапі (у коледжі).

Аналогічно до загальноосвітніх ліцеїв другий клас професійних ліцеїв є теж класом визначення або орієнтації. Але, на відміну від попередніх, вибір навчальних курсів у професійних ліцеях означає вибір конкретного фаху, оскільки впродовж перших двох років навчання учні оволодівають однією або кількома спеціальностями першого шабля кваліфікації — кваліфікований робітник або службовець. Після отримання посвідчень першого кваліфікаційного рівня слухачі професійних ліцеїв можуть продовжувати освіту в напрямку до визначеного попередньою спеціалізацією типу професійного бакалаврату, а можуть (за наявних можливостей і бажання) переходити до технологічних відділів загальноосвітніх ліцеїв і отримувати один з дипломів бакалавра “техно”. Таким чином закріплюється й підсилюється рівноправність двох головних напрямків здобуття повної середньої освіти — загальноосвітнього та професійно-технічного, проголошена законом 1986 року. Відповідно зростає й популярність отримання повної середньої освіти через професійний ліцей, оскільки вона дає можливість обирати між професійним та загальноосвітнім бакалавратом. І якщо загальноосвітній бакалаврат не дозволяє безпосередньо розпочати трудову діяльність, а відкриває широкий доступ до вищої освіти, то професійний диплом бакалавра надає значні шанси для швидкого входження в активну трудову діяльність. Останнім часом спостерігається стійка тенденція зростання кількості виданих дипломів обох типів, що свідчить про правильність курсу освітянських ре-

форм та їхній благодійний вплив на загальну освіченість нації. Проте реформа триває, й їй ще належить розв'язувати деякі неусунені негаразди у справах освітньої та професійної підготовки молоді, зокрема покращити планування освіти відповідно до прогнозованого розвитку національної економіки, а також остаточно покласти край втратам — передчасному залишенню середньої школи, яке, на жаль, ще має місце.

У другому розділі “Соціально-педагогічні проблеми профорієнтації учнів у системі середньої освіти Франції” досліджуються концептуальні засади, методи та засоби здійснення шкільної професійної орієнтації, а також форми і результати взаємодії цієї інституції з іншими державними структурами у справах соціалізації молоді.

Концепції французької професійної орієнтації у сучасному її тлумаченні передували тривалий і змістовний шлях розвитку. Напрямок пошуків теоретичних та практичних засад професійного орієнтування змінювався залежно від суспільних пріоритетів та рівня розвитку економічних і культурних відносин.

Так, 30-ті роки нашого сторіччя ознаменувалися появою у Франції однієї з перших концепцій у галузі професійної орієнтації — діагностичної. Ця концепція виходила з потреб елітарної французької школи того часу, що полягали у тестуванні й селекції дітей з метою їх розподілу за двома нерівноправними за рівнем та якістю пропонованих знань напрямками освіти — елітарним та масовим. Діагностична концепція заклала підвалини тестування здібностей учнів, які разом з емпіричними даними про успішність були критеріями такого розподілу. Головним її недоліком було недостатнє врахування можливостей педагогіко-кореляційного впливу на виявлені при тестовому обстеженні здібності школярів, тестові результати сприймалися як вирішальний для орієнтації чинник, а не як її відправна точка.

Проте діагностична концепція мала й позитивні надбання. Автори перших французьких психотехнічних тестів А.Біне та Т.Симон започаткували цілий напрямок досліджень у психології та педагогіці з вивчення та визначення індивідуальних інтелектуальних здібностей особистості. Сьогодні вони широко застосовуються у світовій практиці для визначення коефіцієнта інтелекту (IQ).

Діагностична концепція певною мірою зумовила виникнення близької за змістом концепції визначених наперед соціальних ролей у 60 — 70-ті роки нашого сторіччя. Соціорегулятивний зміст цієї концепції також базувався на визнанні незмінності вроджених здібностей, натомість його пропагандисти прагнули примирити клієнтів професійного орієнтування з “визначеними генетичною лотереєю” перспективними соціальними ролями. Найактивнішими поборниками соціорегулятивної концепції стали педагоги-соціологи А.Арон та Ж.Фурастьє, а також педагог-консультант Ж.Капель, котрі мотивували свою позицію турботою про відтворення національної еліти як головного носія прогресу. Незважаючи на відверте нехтування правом особистості на розвиток, на свободу волевиявлення в обранні фахової діяльності, зазначена концепція мала й позитивні аспекти. Зокрема, вона спонукала громадську думку до пошуку ефективних механізмів здійснення кадрової політики на державному рівні.

Поява наступної, виховної концепції професійної орієнтації була зумовлена характерним для Франції 70 — 80-х років курсом на демократизацію суспільства. На відміну від попередніх, виховна концепція надала явну перевагу особистісним чинникам клієнтів професійного орієнтування над суспільними. Її прихильниками й творцями стали найбільш демократичні педагоги та спеціалісти з професійної орієнтації. Серед них Р.Галь, А.П'єрон, А.Леон, А.Валлон, група “Нове виховання”. Виховна концепція професійної орієнтації

приваблює своїм гуманізмом, оптимізмом щодо можливостей позитивно впливати на самореалізацію особистості. Проте їй бракувало практичної спрямованості, зв'язку з соціоекономічними реаліями життя.

Сучасна шкільна професійна орієнтація у Франції здійснюється на підставі концептуальних принципів, які є своєрідним синтезом кращих теоретичних та практичних надбань на попередніх етапах її розвитку. Від послідовного наголошування на значимості таких принципів, як діагностичний, виховний, соціорегулятивний, сучасна концепція професійної орієнтації розвинулася до розуміння необхідності комплексного, диференційованого та системного їх використання. Такий підхід надав досконалості процесові професійного орієнтування учнів, позбавив його інертності, надмірної директивності, відсталості, дозволив утвердити учня в центрі всієї освітньо-виховної та проф-орієнтаційної діяльності, надати йому максимальні шанси творити себе як особистість, розвивати й реалізовувати повною мірою природні здібності, бути здатним робити позитивний внесок у розвиток французького суспільства й отримувати задоволення від життя у ньому.

Важлива роль у виконанні професійною орієнтацією її соціально-педагогічних функцій належить радникам-профконсультантам. Забезпечуючи складний зв'язок освіти з економічною системою, індивідуальних потреб із суспільними, сьогодення школярів з їхнім майбутнім, спеціалісти з професійної орієнтації сприяють знаходженню оптимального поєднання індивідуальних та державних інтересів у процесі вибору їхніми підопічними професійних та соціальних ролей.

Складна та багатогранна діяльність радників-профконсультантів включає такі головні позиції:

а) поширення об'єктивної інформації про світ професій та ринок праці;

б) консультація-допомога у визначенні особистих потреб та нахилів учнів для вибору освітнього та професійного шляху;

в) оцінка та діагностичний аналіз відповідності особистості обраній спеціальності;

г) допомога у виробленні навичок самостійного прийняття рішень або розробка обгрунтованої моделі вибору професії.

Успішність здійснення радниками з професійної орієнтації зазначених функцій залежить безпосередньо від їхнього професіоналізму. Останній набувається впродовж дворічної підготовки при університетах, під час якої майбутні консультанти оволодівають різногалузевими знаннями: педагогічними, психологічними, соціальними, економічними, екологічними. Високий кваліфікаційний рівень, відповідність обраній професії забезпечуються жорстким конкурсним відбором, що передує зарахуванню до університету. Призначення на посаду консультанта з професійної орієнтації також здійснюється на конкурсних засадах.

Значимість та необхідність діяльності радників з професійної орієнтації засвідчується престижем і популярністю, якими представники цієї професії користуються у суспільстві, особливо у молоді Франції. Адже вони допомагають майбутнім громадянам набувати навички постійного поповнення знань, пошуку та аналізу інформації, досвіду прийняття самостійних рішень, розумного вибору альтернатив і тим самим значно підвищують їхні шанси на успіх у знаходженні роботи, в умінні “продати себе” при наймі, творчо й плідно співпрацювати в колективі, бути мобільними у набутті додаткових професій та кваліфікацій.

Аналіз діяльності радників з професійної орієнтації, як і загалом профорієнтаційних центрів, співробітниками яких вони є, виразно окреслює колективний характер такої діяльності — тісну взаємодію з усіма суб'єктами, зацікавленими у справах професійної підготовки та

орієнтації молоді. При цьому служби професійної орієнтації виконують інтегруючу та спрямовуючу функції щодо колективних зусиль, спрямованих на віднайдення найбільш оптимальних та конструктивних шляхів підготовки учнівської молоді до активної життєдіяльності. Одним з конкретних проявів спрямовуючої та інтегруючої функції професійної орієнтації є її вплив на прийняття та реалізацію навчальними закладами планів виховної роботи (РАЕ), в яких професійній орієнтації належить значне місце. Плани виховної роботи складаються школою з урахуванням організаційних, навчально-виховних та адаптивних щодо соціокультурного оточення потреб розвитку. Як підготовка, так і розробка подібних планів має колективний характер і здійснюється за участю адміністрації школи, педагогічних, технічних працівників, шкільного лікаря та психолога, радника з професійної орієнтації, учнів, батьків, представників місцевої влади, керівників підприємств.

Плани виховної роботи розглядаються і схвалюються у найвищих міністерських інстанціях, після чого розпочинається їх фінансування. Плани, що не фінансуються додатково, не мають статусу РАЕ й уподібнюються до календарного плану виховної роботи у вітчизняних школах.

Плани з додатковим фінансуванням можуть передбачати найрізноманітніші напрямки вдосконалення функціонування школи: кадрової політики, якості та змісту навчально-виховного процесу, а також умов його здійснення, забезпечення інформаційної бази, налагодження співробітництва з адміністративними, громадськими, підприємницькими структурами тощо. Плани виховної роботи є чудовою базою для здійснення як внутрішньошкільних, так і позашкільних проф-орієнтаційних заходів і здебільшого за відсутності централізованих єдиних програм здійснення проф-орієнтаційної роботи забезпечують

ефективність останньої.

Тією мірою, якою французька освіта та професійна орієнтація набували дедалі більш усупільненого характеру, зростали й популярність та усвідомлення значимості РАЕ. Такий розвиток подій призвів до визнання у 1989 році Законом “Про орієнтацію освіти” прийняття планів виховної роботи з додатковим фінансуванням обов’язковим для всіх без винятку навчальних закладів щорічно. Закон залучає до співробітництва у справах освітньої та професійної підготовки молоді владні, громадські, виробничі структури, здійснивши при цьому розмежування їхньої компетенції.

Таким чином, був зроблений ще один крок на шляху демократизації та децентралізації французької освіти, вдосконалення її адаптивних можливостей, чому значною мірою сприяли налагоджені за сприяння профорієнтаційних структур зв’язки з соціоекономічним оточенням.

Сучасна французька середня освіта стала більш відкритою й до проблем економічного, соціального, політичного характеру в суспільстві, в чому знову ж таки є чимала заслуга її інтегральної складової — професійної орієнтації. Адже підготовка підростаючих генерацій до активної життєдіяльності має два засадових аспекти — індивідуальний (задоволення прагнень та потреб особистості у фаховій самореалізації) та соціальний (підтримання відбору та розподілу кадрів в ієрархії соціальних ролей).

Саме від ефективності професійної орієнтації великою мірою залежить реальність піклування про людський потенціал як про найвищу національну цінність. Професійна орієнтація однаковою мірою є відповідальною як за якісний добір еліти, так і за ефективне використання масових продуктивних сил. Полегшуючи соціальну мобільність найбільш знедолених прошарків населення, чинячи опір

будь-яким проявам сегрегації у доступі до освітніх та кваліфікаційних рівнів, професійна орієнтація тим самим сприяє залученню до активної життєдіяльності тієї частини населення, яка перебуває у складному соціальному становищі. Проте арсенал профорієнтаційних заходів психолого-педагогічного, інформативного, культурно-освітнього характеру не зараджує справі, коли соціальні негаразди мають економічне або політичне коріння, як, скажімо, у випадку найменш забезпечених французьких сімей або сімей іммігрантів. Тоді фахівці з професійної орієнтації прагнуть об'єднати свої зусилля з діяльністю інших державних інституцій, спрямованою на надання знедоленим групам населення матеріальної та культурно-освітньої допомоги з метою їх піднесення до загальнонаціонального середньостатистичного рівня розвитку.

В таких аспектах діяльності професійна орієнтація не тільки є засобом швидкого реагування на суспільні проблеми, а й стає активним чинником суспільного розвитку та прогресу.

У **висновках** викладені наслідки дисертаційного дослідження та визначено перспективи подальшої розробки проблеми.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях автора:

1. Сучасна педагогічна технологія професійної орієнтації учнівської молоді у Франції // Нові технології навчання і виховання у сучасній зарубіжній школі: Матеріали наукового семінару. — Київ, 1994. — С.57 — 59.
2. Французький досвід професійної орієнтації учнів. — Київ, 1996. — 50 с.
3. Професійна орієнтація як рушій прогресивного реформування системи освіти (на прикладі Франції). — Київ, 1996. — 40 с.
4. Выбор // Голос України. — 1992. — 20 июня.

LAVRICHENKO N.N. Pupils' Career Guidance in the French Secondary School System.

The thesis presented to acquire candidate degree in Pedagogics, speciality 13.00.01 — the theory and history of pedagogics. The Institute of Pedagogics of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 1996.

A research in the historical development and contemporary state in the sphere of career-guidance in the French secondary school system is carried out in the thesis. France is one of the leading countries in the field of theoretical and practical elaboration of career-guidance problems.

Well arranged and systematized career guidance among secondary school pupils in France corresponds to successful social and economical development of the country thanks to effective utilization and reproduction of labour resources. Secondary school career guidance is a factor of progressive development of the national educational system which enables coordination of educational and qualificational levels according to the European and World standards, as well as popular education planning in correspondence with the dynamics of the national economy requirements.

ЛАВРИЧЕНКО Н.Н. Профессиональная ориентация учеников в системе среднего образования Франции.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 — теория и история педагогики. Институт педагогики АПН Украины, Киев, 1996.

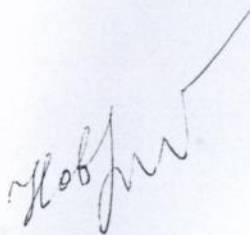
В работе исследуется история развития и современное состояние профессиональной ориентации в системе среднего образования Франции. Франция является одной из стран — лидеров в области разработки теории и практики профессиональной ориентации.

Хорошо налаженная, систематизированная профессиональная

000.000.000.000

ориентация учащейся молодежи во Франции способствует успешному социально-экономическому развитию страны, благодаря эффективному использованию и воспроизводству трудовых ресурсов. Школьная профессиональная ориентация является фактором прогрессивного развития национального образования, позволяющим координировать образовательные и квалификационные уровни согласно европейским и мировым стандартам, а также планировать народное образование в соответствии с динамикой потребностей национальной экономики.

Ключові слова: система середньої освіти Франції, професійна орієнтація учнів, педагогічний зміст, мета, засоби, роль, радник-профконсультант.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Мовчан' (Movchan), written in a cursive style.

AB 35.386